

Bogdan Stańkowski

Nauczanie religii w środowisku wielokulturowym : wyniki badań empirycznych w katolickich szkołach gimnazjalnych w Rzymie

Seminare. Poszukiwania naukowe 20, 411-422

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. BOGDAN STAŃKOWSKI SDB

NAUCZANIE RELIGII W ŚRODOWISKU WIELOKULTUROWYM WYNIKI BADAŃ EMPIRYCZNYCH W KATOLICKICH SZKOŁACH GIMNAZJALNYCH W RZYMIE

1. WSPÓŁCZESNA IMIGRACJA I NOWE WYZWANIA STOJĄCE PRZED SPOŁECZEŃSTWEM WŁOSKIM

Oblicze społeczeństwa włoskiego w ostatnich 15 latach uległo istotnej przemianie. Obraz imigrantów przedzierających się masowo przez granicę państwa, niejednokrotnie siłą, na stałe wszedł w krajobraz przemian dokonujących się w tym kraju. Wzrasta ciągle liczba uczniów obcokrajowców szczególnie w szkołach podstawowych i gimnazjalnych¹. Zmieniają się odbiorcy procesu wychowania. Nowi przyjezdni, pochodzący z odległych stron świata, przynależą do różnych warstw społecznych, najczęściej chodzi jednak o dzieci z rodzin *emigrantów za chlebem*, których sytuacja ekonomiczna jest niejednokrotnie dramatyczna.

Ruchy migracyjne, które nasiliły się w ostatnich dwudziestu latach w Europie Zachodniej, w tym we Włoszech, w sposób zdecydowany wpłynęły na wizję wychowania. Obecna wizja szkoły na Półwyspie Apenińskim przeżywa kryzys. Jej dotychczasowe założenia, szkoły działającej w społeczeństwie monokulturowym, uległy dezaktualizacji. Stoją przed nią wielkie wyzwania: jak ocalić tożsamość wychowanków urodzonych bądź wychowywanych w odmiennej tradycji niż włoska oraz w jaki sposób wychowywać młode pokolenie do życia w pluralizmie religijnym i kulturowym.

¹ Według danych statystycznych za 2000 r., dzieci obcokrajowców stanowiły powyżej 1% całej zbiorowości uczniowskiej Italii. Największą liczbę odnotowano w szkołach podstawowych (39 194), w szkołach gimnazjalnych (19 258) i w przedszkolach (18 160). Jeśli chodzi o uczniów, którzy reprezentują poszczególne kraje, to spośród 30 narodowości ujętych w statystykach, do pierwszej trójki należą: Maroko (146 491, co stanowi 11,7%), Albania (115 755, tj. 9,2%), Filipiny (61 004, tj. 4,9%). Obecność uczniów pochodzenia polskiego kalkuluje się w granicach 27 711 (2,2,%), co daje 13. pozycję wśród wszystkich narodowości obecnych na terytorium Włoch. Por. Caritas di Roma, *Immigrazione Dossier Statistico 2000*, Roma 2000, s. 132 i 221.

Problem wielokulturowości w społeczeństwie dotknął również szkoły jako placówki wychowawcze. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż od samego początku zaistnienia uczniów pochodzących z emigracji, zainteresowanie tym problemem było bardzo żywe, szczególnie na łamach prasy i wśród polityków.

W myśl nowej ustawy z 1998 r. uczeń obcokrajowiec nabywa równe prawo do nauki i jest traktowany tak, jak rdzenny mieszkaniec Italii². Tym samym otwierają się nowe perspektywy dla uczniów pochodzących z innych kultur i wyznających odmienne religie. Nieobojętny jest również wkład ostatniej reformy w oświacie w proces aklimatyzacji dzieci imigrantów w środowisku szkolnym. Oficjalne dokumenty podkreślają przede wszystkim istotowo ważny moment w spotkaniu się kultur, w szczególności tej katolickiej z islamską.

W latach dziewięćdziesiątych XX w. wzmożła się dyskusja na temat wychowania religijnego dzieci w kontekście wielokulturowym. Przez wiele lat model nauczania w szkole włoskiej odzwierciedlał stanowisko społeczeństwa wtopionego w system oparty na monokulturze. Model ten jeszcze do niedawna przejawiał symptomy braku elastyczności i pluralizmu³. Zadaniem szkoły zatem jest proponować takie nauczanie religii, aby było ono ważnym komponentem kultury. Religia, która staje się i która jest kulturą, musi w środowisku szkolnym być nie tyle płaszczyzną indoktrynacji, ile momentem, w którym zachodzi pewna wymiana wartości niesionych przez każdą kulturę i religię z osobną⁴.

1.1. Kontekst społeczno-religijny⁵

Proces sekularyzacji, jaki wdarł się do społeczeństwa włoskiego, wiąże się ściśle z powolnym procesem wdrażania idei pluralizmu w życie publiczne. Coraz wyraźniej pluralizm ten jest zauważalny na tle religijnym o zabarwieniu wielokulturowym. Konsekwencją takich zmian jest fakt, że religia katolicka, a z nią chrze-

² Zob. Ustawa z 6 marca 1998 r., nr 40, *Disciplina dell'immigrazione e norme sulla condizione dello straniero*, „Gazzetta Ufficiale”, 12 marzo 1998, nr 59.

³ Przeprowadzając analizę różnych systemów w szkolnictwie europejskim, można wywnioskować, że pod koniec lat osiemdziesiątych zostały zainicjowane pewne zmiany w mentalności. Zauważono konieczność akceptacji i uznania różnorodności kultur, stylów życia, odmienności reprezentowanej przez każdego człowieka. Zob. F. Vaniscotte, *L'Europa dell'educazione. Sistemi scolastici, istituzioni comunitarie e priorità formative in Europa*, Brescia 1994, s. 17–265.

⁴ Zob. V. Bonati, *Problemi e prospettive dell'insegnamento della religione cattolica*, w: *Una disciplina al bivio. Ricerca sull'insegnamento della religione cattolica nell'Italia degli anni '90*, G. Malizia, Z. Trenti (red.), Torino 1996, s. 267–268.

⁵ Według danych statystycznych przygotowanych przez rzymską Caritas, przynależność religijna imigrantów obecnych w Italii przedstawia się następująco: chrześcijanie należą do większości absolutnej (49,5%). Katolicy w tej grupie stanowią ok. 27,4%. Przedstawiciele innych religii to: muzułmanie (36,5%), religie wschodu (6,5%). Niewierzący imigranci stanowią 7,6%. Zob. Caritas di Roma, dz.cyt., s. 232.

ścijaństwo ogólnie pojęte, przestaje być *jedyną religią (la religione)*, a staje się *jedną z wielu (una religione)*.

Trzeba przyznać więc, że szkoła katolicka ma trudną rolę do odegrania w środowisku, które coraz śmiej się wielokulturowym⁶. Główne trudności wynikają z faktu, iż musi ona być wierna nauce Kościoła, przyjmować ustalone zasady (np. chrystocentryzm w nauczaniu religii itp.), które niejednokrotnie są obce innym kulturom czy religiom⁷.

1.2. Szkoła katolicka po Soborze Watykańskim II

Patrząc z perspektywy kilkudziesięciu lat na rozwój szkoły katolickiej, z całą pewnością można stwierdzić, że szczególnie po Soborze Watykańskim II kroczy ona po torach, które naznaczone są pluralizmem, otwartością względem wszystkich uczniów niezależnie od ich pochodzenia społecznego, geograficznego, czy też religii⁸. Szkoła katolicka jawi się więc jako ta, która ma służyć wszystkim, która jest otwarta na potrzeby każdego młodego człowieka, abstrahując od jego religii czy rasy.

Rzeczą zmienną jest fakt, iż szkoła katolicka, jako wspólnota wychowawcza, ma za zadanie formować osobę pojmowaną jako jedność, wykluczając tym samym wizję dualistyczną, rozumianą w taki sposób jakoby w wychowaniu chodziło o kształtowanie z jednej strony osoby przynależącej do świata katolickiego, a z drugiej do społeczności cywilnej. Szkoła katolicka jednak nie neguje, że w swej istocie jest placówką wyznaniową, co bynajmniej nie świadczy o jej nastawieniu dyskryminującym w stosunku do innych religii. Jej charakter wyznaniowy nie ma zatem funkcji filtrującej, a wręcz przeciwnie jest postrzegany jako pewnego rodzaju bogactwo, spuścizna, od której rozpoczyna się wspólna przygoda uczniów przynależących do różnych religii i będących jednocześnie w sytuacjach tych, którzy mimo różnic wyznaniowych mają wspólny młodzieńczy cel poszukiwania właściwej drogi życia.

Szkoła katolicka pragnie aktywizować swoją działalność w kontekście społeczeństwa wielokulturowego, dając swój wkład w integralny rozwój uczniów. Ma swój fundament w Chrystusie, co daje jej wymiar eklezjalny i stawia ją równo-

⁶ W środowisku włoskim pojęcie multikultury (wł. *multiculturalità*) jest postrzegane jako kategoria opisowa analityczna, historyczna, a także socjologiczna, podczas gdy interkultura (wł. *interculturalità*) jawi się jako kategoria preskryptywna, pragmatyczna i pedagogiczna, którą charakteryzuje interakcja między różnymi kulturami. Por. G. Vico, *L'interculturalità e i suoi problemi educativi*, w: *Pedagogia interculturale. Problemi e concetti*, L. Secco (red.), Brescia 1992, s. 66.

⁷ Sacra Congregazione per l'Educazione Cattolica, *La Scuola Cattolica*, w: Federazione Istituti di Attività Educative, *Educazione cristiana e scuola cattolica nel Magistero Ecclesiastico*, Roma 1977, nr 34 i 35.

⁸ *Gravissimum Educationis*, w: Concilium Vaticanum II, *Constitutiones et decreta, Documenti: il Concilio Vaticano II*, Bologna 1967, nr 7.

częśnie w pełnej jedności z całym Kościołem. Szkoła o takim charakterze dąży do pewnej syntezy między wiarą a kulturą. Powyższy proces jest konieczny, jeśli pragnie ona mieć swoją znaczącą obecność w środowisku wielokulturowym.

Szkoła katolicka posoborowa w swej działalności podkreśla również inny aspekt, a mianowicie widzi ucznia jako protagonistę, tzn. jako tego, który jest odpowiedzialny za swoją przyszłość i bierze równocześnie inicjatywę w swoje ręce. Ma to swoje źródło w przyjętej koncepcji, która postrzega ucznia jako podmiot procesu wychowawczego. Szkoła katolicka tym samym wyznaje zasadę centralnej pozycji wychowanka w owym procesie.

1.3. Wychowanie religijne w szkole wielokulturowej

Wiele dokumentów podkreśla fakt, iż nauczanie w szkole ma mieć charakter lekcji religii, a nie katechezy⁹. W konsekwencji nauczanie religii w środowisku wielokulturowym nie może sprowadzać się w żaden sposób do wymuszania osobistej decyzji wychowanka odnośnie do wyboru religii, ale powinno uczniom innych wyznań proponować jako przedmiot wiedzy to, co dla uczniów pochodzących z rodzin katolickich jest przedmiotem wiary¹⁰. Nie chodzi stricte o ewangelizację, która zakłada nawrócenie osób niewierzących bądź nawrócenie osób wyznających inne religie, ale głównie chodzi o to, by w procesie wychowawczo-dydaktycznym uwypuklić religijny wymiar człowieka z perspektywy rozwoju i dojrzewania w tymże kierunku. Szkoła katolicka zatem powinna pomagać wychowankom w ich ukierunkowaniu się na wartości pozytywne, wartości z dziedziny *sacrum* bez względu na ich przynależność religijną czy społeczną.

Nadto szkoła katolicka wielokulturowa w kwestii wychowania religijnego powinna brać pod uwagę przede wszystkim nie tylko treści, jakie pragnie przekazać wychowankom, ale również winna mieć świadomość celu swej działalności. Owe cele, jakie szkoła ma, nie mogą być sprzeczne z oficjalną nauką Kościoła. Jest to *conditio sine qua non*, jeśli chce pozostać wierna doktrynie Kościoła katolickiego¹¹.

⁹ Zob. m.in. Congregazione per l'Educazione Cattolica, *La dimensione religiosa dell'educazione nella scuola cattolica*, Torino 1988, nr 69.

¹⁰ Warto zauważyć, że dla uczniów pochodzących z rodzin katolickich zarówno przedmiotem wiedzy, jak i przedmiotem wiary będzie ta sama osoba Jezusa Chrystusa. Sytuacja jest nieco odmienna w przypadku uczniów, których wiara jest różna od katolickiej. Dla tychże wychowanków Chrystus pozostanie jedynie przedmiotem wiedzy, tzn. osobą, którą trzeba poznać swoim umysłem do zdobycia ogólnego wykształcenia, bez konieczności dokonania wyboru i religijnego opowiedzenia się.

¹¹ Zob. R. Fedele, *L'Ordinamento didattico della scuola italiana. Raccolta organica commentata delle norme sugli ordinamenti scolastici*, Roma 1990, s. 262.

2. KATOLICKA SZKOŁA GIMNAZJALNA W ŚWIETLE BADAŃ EMPIRYCZNYCH¹²

Podjmując problem badań empirycznych we Włoszech, należy zaznaczyć, iż na polu katolickim brakuje podobnych prac, które zagłębiałyby się w szeroki aspekt wychowania w szkole wielokulturowej. Wobec powyższego zaistniała obiektywna trudność wysunięcia daleko idących hipotez, które mogłyby mieć swe źródło we wcześniejszych osiągnięciach w tym względzie¹³.

2.1. Hipotezy

Oto niektóre hipotezy odnoszące się do zagadnień wychowania w szkole katolickiej, działającej w środowisku wielokulturowym z uwzględnieniem aspektu religijnego.

1. Przede wszystkim śmiało można powiedzieć, że szkoła katolicka w sposób zadowalający umieszcza ucznia w centrum swojej działalności.

2. Nadto jest ona w stanie stworzyć taką wspólnotę wychowawczą, gdzie ma miejsce twórcze zaangażowanie nie tylko nauczycieli gotowych do pracy w duchu wzajemnej pomocy, ale również oddziałuje na środowisko tak, aby rodzicom nie było obce dzieło wychowawcze na danym terenie.

3. W aspekcie wielokulturowości szkoła katolicka szczególnie przygotowuje uczniów do akceptacji osób reprezentujących inne kultury i religie, jak również wyrabia w swoich wychowankach zdolność do dialogu i otwartości na inną rzeczywistość.

4. Szkoła katolicka formuje swoich uczniów do poczucia solidarności inspirowanej Ewangelią, co przyczynia się do wzrostu ducha otwartości i dyspozycyjności względem drugiego człowieka.

5. Angażuje się w wypracowanie projektów wychowania wielokulturowego, gdzie zostaje uwzględniony przede wszystkim ich wymiar religijny.

6. Ostatnia wysunięta hipoteza zakłada, że nauczyciele pracują zgodnie z programem wychowawczym szkoły i wychowują uczniów w sposób dostatecznie profesjonalny w atmosferze wielokulturowości i tolerancji.

¹² W artykule tym zostały wykorzystane wyniki badań ankietowych przeprowadzonych w 2000 r. wśród nauczycieli w katolickich szkołach gimnazjalnych w Rzymie. Analizy danych dokonano po uzyskaniu 304 ważnych odpowiedzi. Praca badawcza stanowi integralną część dysertacji doktorskiej autora artykułu, napisanej pod kierunkiem ks. prof. Guglielmo Malizia na Università Pontificia Salesiana w Rzymie w 2001 r.

¹³ Należy zaznaczyć, że badania za pomocą kwestionariusza dotyczyły samych nauczycieli. Nadto próbka nie obejmowała całego terytorium Włoch, tylko szkoły gimnazjalne w Rzymie.

2.2. Metodologia

Problemy wielokulturowości w szkole, m.in. integracji nowych uczniów reprezentujących odmienne kultury i grupy etniczne, są aktualne we wszystkich regionach Italii. Niemniej w niektórych prowincjach problemy te uwidaczniają się wyraźniej. Lazio ze stolicą w Rzymie jest jedną z nich. Fenomen imigracji obcokrajowców do tego miasta (szczególnie z tzw. Trzeciego Świata) przybrał kolosalne rozmiary. Z tego też względu narodził się pomysł zaaplikowania kwestionariusza właśnie w tym środowisku.

a. Kwestionariusz jako narzędzie badawcze

Do badań prowadzonych w ramach poszukiwań socjologicznych został użyty kwestionariusz z pytaniami o charakterze zamkniętym, tak aby ułatwić respondentom z jednej strony jego prawidłowe wypełnienie, a z drugiej, aby uzyskać większą porównywalność odpowiedzi na postawione pytania¹⁴.

b. Próbką reprezentatywna

Na terenie Rzymu w 2000 r. było 68 szkół gimnazjalnych, gdzie liczba zatrudnionych nauczycieli przekraczała 770 osób¹⁵. Wybór placówek, w których można było zaaplikować kwestionariusz, został podjęty ze względu na zróżnicowanie topograficzne miasta i jego strukturę społeczną. Z tejże populacji została wyodrębniona próbka w liczbie 300 nauczycieli, która w sposób dostateczny reprezentowała całą zbiorowość pod względem płci i miejsca pracy.

c. Przebieg badań

Badania zostały przeprowadzone od lutego do kwietnia 2000 r. Gotowe ankiety były dostarczane przez autora bezpośrednio nauczycielom bądź dyrektorom szkół. Odbiór wypełnionych materiałów następował po 2 tygodniach od ich dostarczenia¹⁶. Z uwagi na fakt, iż badający nie był znany w środowisku szkolnym, z całą pewnością wpłynęło to pozytywnie na rzetelność i wiarygodność odpowiedzi.

¹⁴ Kwestionariusz zawierał 25 pytań. Był podzielony na sześć części: 1) Dane personalne respondenta; 2) Wychowanie interkulturalne; 3) Opinie nauczycieli na temat fenomenu migracji obcokrajowców do Italii; 4) Sfera relacyjna; 5) Sfera dydaktyczno-metodologiczna; 6) Samoocena nauczyciela i ocena działalności szkoły.

¹⁵ Liczba 36 szkół (70,5%) jest uważana za wystarczającą, aby zagwarantować reprezentatywność próbki.

¹⁶ Do opracowania zakwalifikowano 304 ankiety. Tylko 4 kopie uważane były jako *nieważne* z uwagi na niedostateczną liczbę odpowiedzi na postawione pytania.

2.3. Wyniki badań

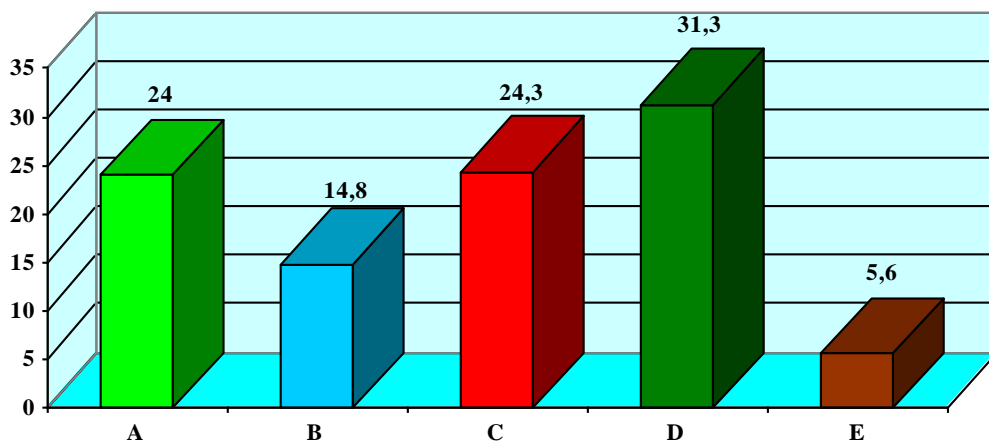
Z uwagi na obszerność materiału, powstałego przy analizie odpowiedzi zawartych w ankietach, przedstawione wyniki ograniczają się do ścisłej weryfikacji hipotez wysuniętych w tym artykule.

a. Uczeń w centrum zainteresowania szkoły katolickiej

Z przeprowadzonych badań wynika, że szkoła katolicka w dostateczny sposób dba o prawo każdego młodego człowieka do wychowania bez względu na jego pochodzenie, czy też wyznanie. Badane placówki oświatowe zabiegają również o to, by uczniowie mogli zachować własną tożsamość kulturową¹⁷. Szkoła sprzyja temu, aby uczniowie mogli stawać się dojrzałymi protagonistami. Ten aspekt jest szczególnie widoczny nie tyle w aplikowaniu nowych metod pracy z wychowankiem, ile w relacjach bezpośrednich nauczycieli – uczniów. Protagonizm ów jest również pojmowany przez nauczycieli jako głębsze poznanie samych siebie, własnych przyzwyczajęń, zdolności, wad (52,6%).

b. Wspólnota wychowawcza w szkole katolickiej

Generalnie, jeśli chodzi o przyjętą hipotezę, że szkoła katolicka potrafi umiejętnie nawiązywać współpracę z rodzicami, można powiedzieć, że została ona zweryfikowana w sposób jednoznaczny. Dając wiarę wypowiedziom nauczycieli,

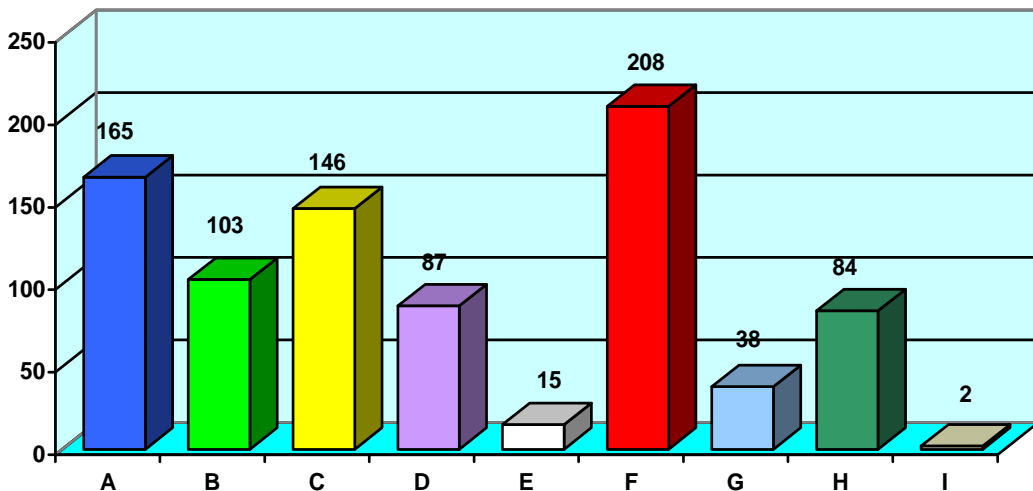


Grafik 1. Kontakty nauczycieli z rodzicami uczniów spoza Wspólnoty Europejskiej

A – brak odpowiedzi; B – nigdy; C – rzadko; D – od czasu do czasu; E – często
Wartości wyrażone w %

¹⁷ Średnia 1,62 (skala od 1 do 4), pomiędzy *wyrażam zgodę* a *wyrażam zgodę z pewną rezerwą*.

wnioskujemy, że potrafią oni zaangażować dosyć pokaźną liczbę rodziców przybyłych z zagranicy w spotkania, które mają nieformalny, ale w wielu przypadkach częsty charakter¹⁸ (por. graf. 1). Fenomen ten brzmi obiecująco, niepokoi natomiast fakt, iż wyżej wspomniane kontakty nauczycieli nie są uważane za priorytetowe w procesie wspólnego wychowania¹⁹ (por. graf. 2). Z drugiej jednak strony, trzeba przyznać, że nauczyciele wyrażają gotowość budowy wspólnoty wychowawczej, o czym świadczy fakt, że popierają ideę zaangażowania nauczycieli imigrantów w charakterze mediatorów interkulturowych w szkole katolickiej.



Grafik 2. Obowiązki nauczyciela pracującego w szkole wielokulturowej
Możliwość trzech odpowiedzi. N = 304. Wartości absolutne

A – udział w kursach doszkalających, **B** – dokonywanie odpowiedzialnych decyzji, **C** – kładzenie nacisku na aspekt interkulturowy w programie nauczania, **D** – współpraca w przygotowaniu tematów transwersalnych, **E** – wykonywanie poleceń dyrekcji, **F** – sprzyjanie rozwojowi protagonizmu uczniów, **G** – współpraca z psychologiem lub opiekunem społecznym, **H** – utrzymywanie kontaktów z rodzicami imigrantami, **I** – brak odpowiedzi

c. Formowanie do dialogu i akceptacji *innego* człowieka

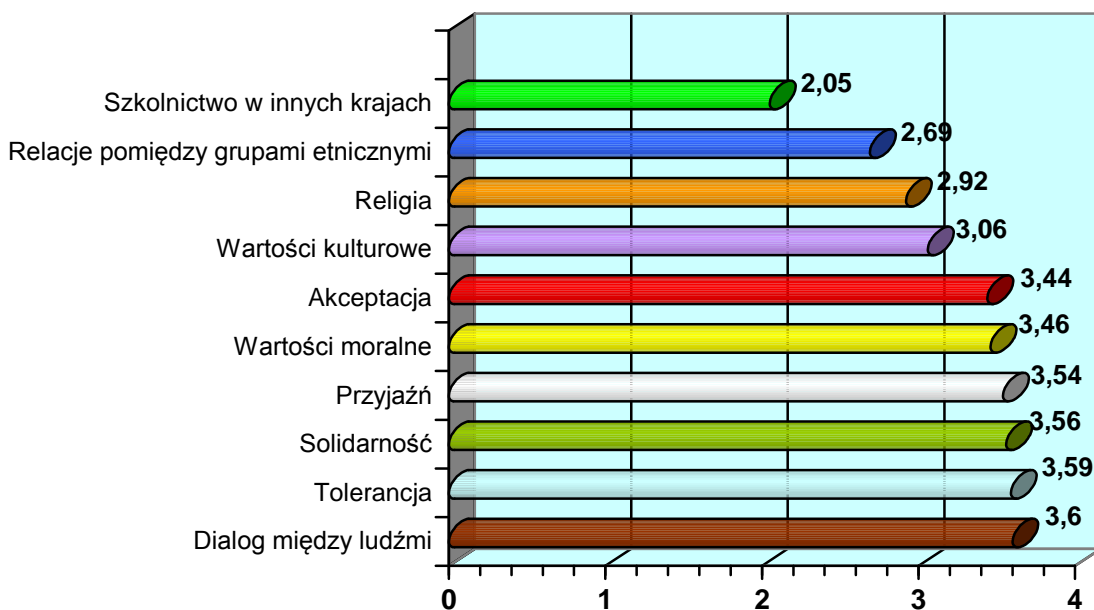
Można powiedzieć z całą pewnością, że w kwestii wychowania do wielokulturowości, hipoteza, iż szkoła katolicka potrafi rozwijać pozytywne nastawienie do uczniów pochodzących z różnych części świata, by przygotować wszystkich wychowanków do umiejętnego współżycia z przedstawicielami odmiennych kultur, sprawdziła się.

¹⁸ Ponad 30% nauczycieli spotyka się od czasu do czasu z rodzicami, a 5,6% deklaruje, że owe spotkania odbywają się z dużą częstotliwością.

¹⁹ Tylko 84 na 304 badanych uważa, że zadaniem nauczyciela pracującego w środowisku wielokulturowym jest utrzymywać dobre kontakty z rodzicami przybyłymi spoza EU (Wspólnota Europejska).

Panuje powszechne przekonanie wśród badanych, że obecność dzieci pochodzących z imigracji stanowi dla wszystkich uczących się doskonałą okazję do wspólnego ubogacania się różnymi wartościami²⁰. Ponadto około 35% wyraża opinię o konieczności wychowania wielokulturowego w szkole, w celu zachowania tożsamości tych dzieci, które przynależą do innych kultur, a które stanowią mniejszość w danym środowisku.

Równie sugestywne są wyniki badań odnośnie do problemów, jakie nauczyciele poruszają na lekcjach, mówiąc o wychowaniu wielokulturowym. Z uzyskanych danych jasno wynika, że są oni gotowi omawiać w szkole wśród uczniów zagadnienia ściśle powiązane z aspektem otwartości i akceptacji drugiego²¹. W szczególności chodzi o dialog między osobami, przyjęcie drugiego, respektowanie wartości niesionych przez inne osoby (por. graf. 3).



Grafik 3. Zagadnienia poruszane w klasie przez nauczycieli zajmujących się wychowaniem wielokulturowym

Skala: 1 = nigdy, 2 = rzadko, 3 = dosyć często, 4 = często

²⁰ Nauczyciele w przedziale wieku 25–40 lat stanowią 94,8%; 41–55 – 92,2%; powyżej 55 roku życia – 93,2%. Na uwagę zasługuje fakt, iż nie ma wielkiej rozbieżności wśród badanych odnośnie do pozytywnych stron kontaktu z innymi kulturami, nawet jeśli różnica wieku nauczycieli sięga kilkudziesięciu lat.

²¹ Warto zauważyć, że religia nie należy do argumentów zbyt często poruszanych przez nauczycieli w szkole (średnia 2,92 w skali od 1 do 4).

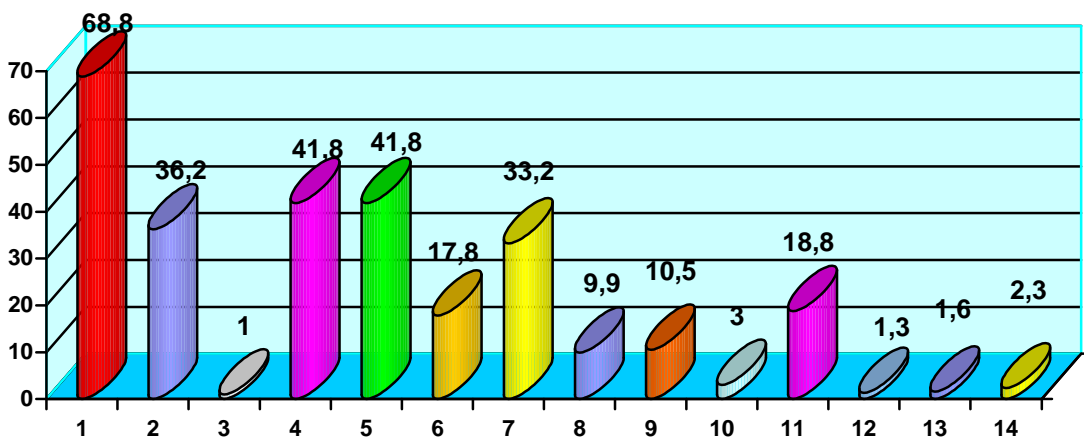
d. Szkoła katolicka wychowująca do poczucia solidarności z innymi ludźmi

Z otrzymanych rezultatów wynika, że 31% respondentów ma pozytywne nastawienie do procesu migracyjnego we Włoszech²². Ów proces postrzegany jest jako składnik ubogacający rodzimą kulturę. Aspekty solidarności z innymi ludźmi widoczne są w wypowiedziach nauczycieli, którzy deklarują swą otwartość na imigrantów, gotowość do pracy dla dobra uczniów obcokrajowców. Solidarność, dialog z innymi ludźmi i tolerancja to główne argumenty poruszane w wychowaniu wielokulturowym w szkole²³.

e. Wymiar religijny w szkole wielokulturowej

Obiecujący jest fakt, iż w działaniach szkoły na poziomie programacji curriculum, brane są pod uwagę te aspekty, które stanowią cechy charakterystyczne dla kultury przywiezionej przez obcokrajowców²⁴.

Jeśli chodzi o włączenie do programu wychowania zagadnień związanych z religią, łatwo zauważyć, że wymiar ten jest obecny w różnych momentach z życia szkoły (np. religia, jaką wyznają obcokrajowcy, brana jest pod uwagę w tworzeniu curriculum). Ponad 45% respondentów wychowanie do wielokulturowości



Grafik 4. Problemy priorytetowe, które należy poruszyć w wychowaniu wielokulturowym
Wartości wyrażone w %. Możliwość udzielenia więcej niż jednej odpowiedzi

1 – relacje interpersonalne; 2 – religia; 3 – administracja; 4 – język; 5 – problemy socjalne;
6 – problemy moralne; 7 – wychowanie; 8 – problemy kognitywne; 9 – dydaktyka; 10 – dyscyplina;
11 – kultura; 12 – organizacja; 13 – higiena; 14 – brak odpowiedzi

²² Ponad 50% badanych uważa, że zjawisko imigracji jest fenomenem, który jest trudny do uniknięcia.

²³ Zob. grafik 3.

²⁴ Za uwzględnieniem tego aspektu w curriculum opowiada się 60,2% respondentów.

rozumie jako okazję do organizowania świąt ściśle związanych z obchodami religijnymi występującymi w poszczególnych większych religiach.

Ciekawe refleksje można by snuć na podstawie otrzymanej odpowiedzi na pytanie odnośnie do problematyki, którą w pierwszym rzędzie należałoby poruszyć, zajmując się wychowaniem wielokulturowym (por. graf. 4). Jak wynika z grafiku, problemy natury religijnej zajmują dość wysoką pozycję w preferencjach respondentów²⁵.

f. Postawa nauczyciela w szkole wielokulturowej

Osiągnięte wyniki badań w pewien sposób sygnalizują, jaki jest stosunek nauczycieli do programu wychowawczego szkoły i jakimi umiejętnościami zawodowymi mają się legitymować, gdy pracują w atmosferze wielokulturowości i tolerancji.

Ponad połowa respondentów uważa, że w obecnej sytuacji prowadzenie w szkole wychowania do wielokulturowości jest czymś koniecznym²⁶. Przyznają jednak, że brakuje im w tym względzie fachowego przygotowania. Wychowanie do wielokulturowości postrzegane jest przez nauczycieli jako proces, który ma przygotować uczniów do tego, by byli w stanie zaakceptować kulturę i zwyczaje niesione przez ich kolegów obcokrajowców. Niektórzy badani są zdania, że tego typu wychowanie ma na celu redukcję uprzedzeń na tle rasowym, czy też instytucjonalnym względem *przyjezdnych*²⁷.

Z danych statystycznych wynika również, że nauczyciele są zainteresowani i dyspozycyjni, jeśli chodzi o akceptowanie zmian koniecznych do wdrażania wychowania w atmosferze wielu kultur²⁸. Pokutuje natomiast wśród nich stara mentalność, która zakłada, że społeczeństwo jest monokulturowe i nie wymaga większej reorganizacji. Da się zatem zauważyć pewną trudność przejścia z myślenia typowego dla społeczeństwa monokulturowego do myślenia opartego na zasadach interkultury²⁹. Istnieje więc pewna grupa badanych, która z jednej strony docenia obecność obcokrajowców w klasie, a z drugiej jednak strony nie może zdobyć się na myślenie typowe dla środowisk wielokulturowych.

²⁵ Dokładnie 110 na 304 nauczycieli uważa religię za ważny czynnik wychowania wielokulturowego.

²⁶ *Notabene*: to nauczyciele starsi (pow. 55 roku życia), czują większą potrzebę wdrażania wychowania do wielokulturowości niż nauczyciele młodszy (między 25 a 40 rokiem życia). Procentowo sytuacja przedstawia się następująco: wiek 25–40 – 55,2%; 41–55 – 51,9%; powyżej 55 roku życia – 61,4%.

²⁷ 52,6%.

²⁸ 65,5% badanych uważa, że dla wszystkich nauczycieli istnieje konieczność doksztalcania się, jeżeli chodzi o wymagania stawiane przez szkołę wielokulturową.

²⁹ Poruszając kwestię nauczycieli, dość często mówi się o konieczności wykształcenia w sobie *open mind* (otwartość umysłu), zdolnego do akceptacji i tolerancji względem drugiego człowieka.

UWAGI KOŃCOWE

Rozważania na temat obecności wymiaru religijnego w szkole katolickiej wielokulturowej traktować należy jako próbę zmierzającą do poszukiwania optymalnych rozwiązań teoretycznych na rzecz młodych ludzi, którzy pragną kształcić się w duchu katolickim u boku kolegów i koleżanek reprezentujących odmienne religie.

Wyniki otrzymane za pomocą badań ankietowych wydają się wystarczające do wysnucia wstępnych konkluzji na temat wagi, jaką przywiązują nauczyciele do czynnika religijnego w wychowaniu wielokulturowym w szkole katolickiej. Z uwagi na fakt, iż była to pierwsza praca badawcza tego typu w środowisku katolickim, otwarcie trzeba przyznać, że do powzięcia daleko idących wniosków zabrakło parametrów porównawczych, które posłużyłyby jako punkt odniesienia podczas analizy danych. Niemniej wyżej przytoczone badania akcentują złożoność problemów związanych z wychowaniem wielokulturowym w środowisku szkolnym i dają pewne wskazówki co do dalszych poszukiwań naukowych.

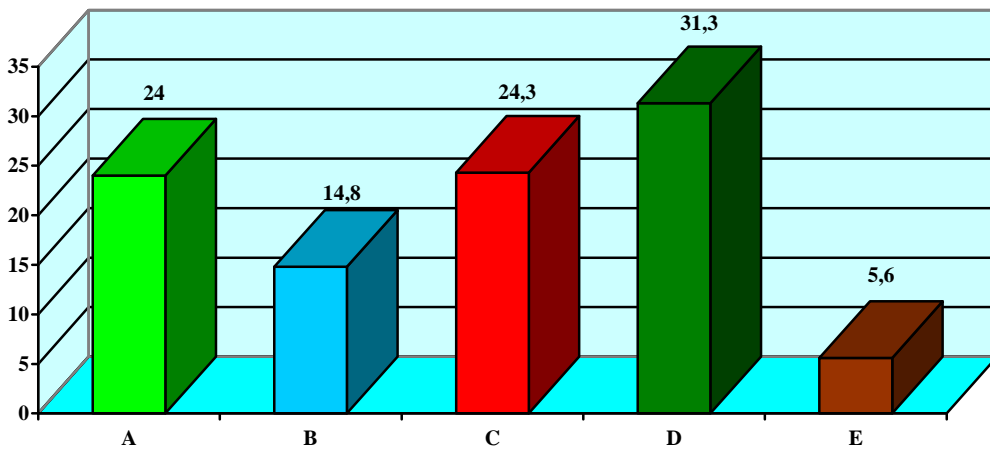
Nota o Autorze: ks. dr **BOGDAN STAŃKOWSKI** – absolwent Pontificia Studiorum Universitas Salesiana w Rzymie, wykładowca w WSD TS w Krakowie, nauczyciel w Salezjańskim Liceum Ogólnokształcącym w Czarnym Dunajcu. Zainteresowania: pedagogika szkolna.

Słowa kluczowe: katecheza, Włochy, młodzież gimnazjalna, nauczanie religii.

Grafik 1. Umieszczenie w tekście: na koniec podpunktu b) wspólnota wychowawcza w szkole katolickiej.

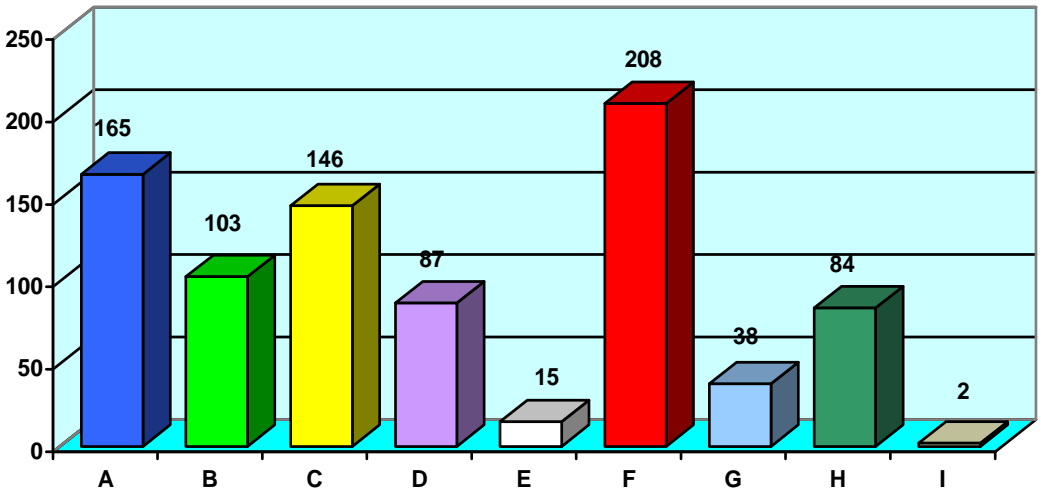
Grafik 1. Kontakty nauczycieli z rodzicami uczniów spoza Wspólnoty Europejskiej.

A – brak odpowiedzi; B – nigdy; C – rzadko; D – od czasu do czasu; E – często. Wartości wyrażone w %.



Grafik 2. Umieszczenie w tekście: na koniec podpunktu b) wspólnota wychowawcza w szkole katolickiej. Tuż za Graf. 1.

Graf. 2. Obowiązki nauczyciela pracującego w szkole wielokulturowej. *Możliwość trzech odpowiedzi. N=304. Wartości absolutne.*



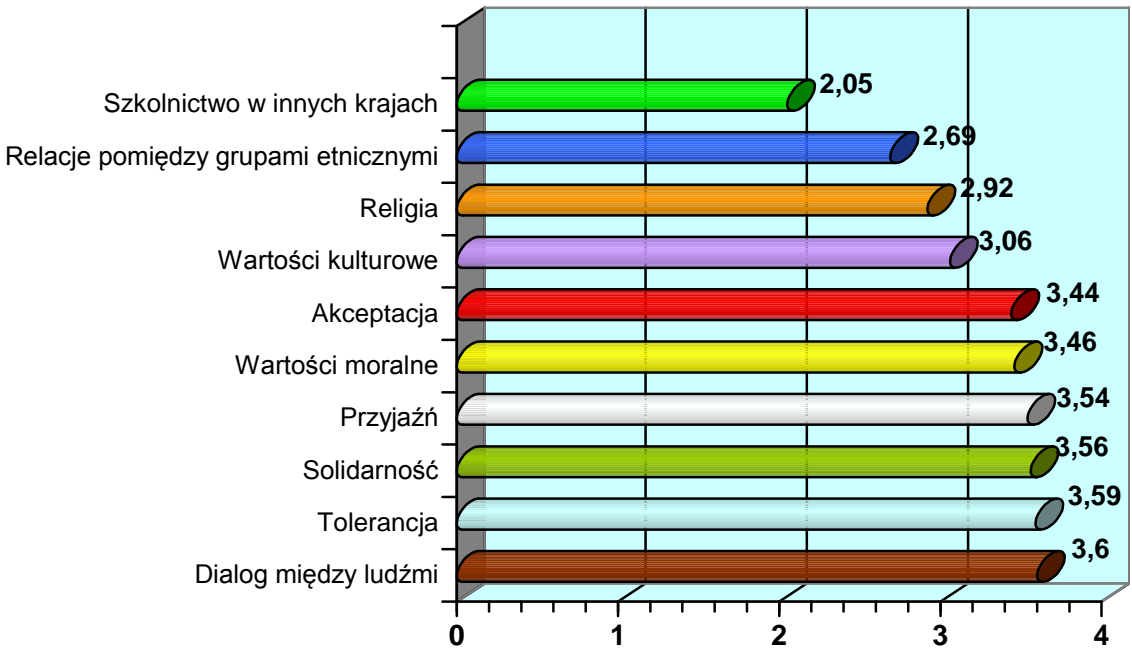
Graf. 2. Obowiązki nauczyciela pracującego w szkole wielokulturowej. *Możliwość trzech odpowiedzi. N=304. Wartości absolutne.*

Legenda:

- A – Udział w kursach doszkalających
- B – Dokonywanie odpowiedzialnych decyzji
- C – Kładzenie nacisku na aspekt interkulturowy w programie nauczania
- D – Współpraca w przygotowaniu tematów transwersalnych
- E – Wykonywanie poleceń dyrekcji
- F – Sprzyjanie rozwojowi protagonizmu uczniów
- G – Współpraca z psychologiem lub opiekunem społecznym
- H – Utrzymywanie kontaktów z rodzicami imigrantami
- I – Brak odpowiedzi

Grafik 3. Umieszczenie w tekście: na koniec podpunktu c) formowanie do dialogu i akceptacji „innego” człowieka.

Graf. 3. Zagadnienia poruszane w klasie przez nauczycieli zajmujących się wychowaniem wielokulturowym. Skala: 1=nigdy, 2= rzadko, 3 = dosyć często, 4= często.



Grafik 4. Umieszczenie w tekście: na koniec podpunktu e) wymiar religijny w szkole wielokulturowej.

Grafik 4. Problemy priorytetowe, które należy poruszyć w wychowaniu wielokulturowym

Wartości wyrażone w %. Możliwość udzielenia więcej niż jednej odpowiedzi

1 – relacje interpersonalne; 2 – religia; 3 – administracja; 4 – język; 5 – problemy socjalne; 6 – problemy moralne; 7 – wychowanie; 8 – problemy kognitywne; 9 – dydaktyka; 10 – dyscyplina; 11 – kultura; 12 – organizacja; 13 – higiena; 14 – brak odpowiedzi

